

VERGILIUS, GEORG. II 479/480: OBICIBVS RVPTIS. BİR SİNTAKS MESELESİ.

DR. SAMİM SINANOĞLU

Fakültemizin Lâtin dili öğreniminde az çok ilerlemiş öğrencileri ile Vergilius'un, köy hayatını öven güzel mısralarını (*Laudes ruris*) okurken (*Georg.* II 458-540)

*qua vi maria alta tumescant
o bicibus ruptis rursusaue in se ipsa residant* (479 /480)

mısralarında geçen *obicibus ruptis* ibaresi beni bir gramer meselesi üzerinde durup küçük bir inceleme yapmaya sevk etti. Yukarda yazılı bir buçuk mısra kaba taslak "hangi kuvvetin tesiri ile denizler *engellerini kırdıktan sonra* kabarıyor ve tekrar kendi üzerlerini dönüp yatışıyorlar" şeklinde tercüme ediliyor¹.

Obex esrarlı bir kelime değildir : etimolojisinden de kolayca anlaşıldığı gibi (*ob/icere*=karşısına, önüne atmak fiilinin gövdesine nominativ karakteristiği olan *s* sesinin ilâvesi ile yapılmış bir isimdir) sadece "engel" demektir. Ancak şair bu kelime ile neyi kastediyor ? Denizler *ne gibi engelleri kırdıktan sonra* kabarıyor ? Bu sorunun cevabı Vergilius'un telmih ettiği hâdisenin kendisine bağlıdır ; bu hâdisiye de, çeşitli tefsirlere göre ya Okyanus'un bir zamanlar bitişik olduğu düşünülen Avrupa ve Afrika kıtalarını Calpe ile Abila dağları arasından yarararak (Cebelitarık) Akdeniz'i meydana getirmesi, ya med ve cezir yahut ta deniz hareketi hâdiselerinden biridir. Birinci hipoteze göre (Celsus'un hipotezi) "engeller" Calpe ile Abila'yı göstermektedir : Okyanus bu dağları yarıp Akdeniz'i meydana getirmiştir². Bu düşünüş kabul edilirse, bir nokta açıklanmış oluyor, ama onun yerine gramer, üslup ve mâna bakımından birkaç güçlük ortaya çıkıyor : a) gramer bakımından : Servius'un da işaret ettiği gibi, geçmişte vaki bir hâdiseden bahsederken, şair *praesens* gövdesinden yapılma bir şekil (*tumescant*) değil, *perfectum* gövdesinden yapılma bir şekil (*tumuerint*) kullanılmalı idi ; b) üslup bakımından : Okyanus ve Akdeniz izimleri geçmedikçe veya bunlara herhangi bir surette sarahaten işaret edilmedikçe ifade vu-

Meselâ H. Goelzer: Virgile, Les Georgiques, Les Belles Lettres, Paris 1935, s. 85, şöyle çeviriyor: "Quelle force fait se gonfler les mers profondes, apres avoir brise leurs digues, puis retomber sur elles-memes".

² Servius *ad v.* 479: "Alii sic accipiunt, quod ruptis obicibus, id est Calpe et Atlante montibus Hispaniae et Mauretaniae, Oceanus eruperit et İsta fecerit maria. Quod non procedit: si enim hoc esset, non diceret "tumescant", sed "tumuerint", cum eruperunt Oceani maria".

zuhsuz kalmıya mahkûmdur ; c) mâna bakımından : suların dalışı ile Akdeniz'in meydana geldiği söylenilmek isteniyorsa, suların çekilişi ile (*rursusque in se ipsa residant*) mecburen Akdeniz'in ortadan kalktığı telkin ediliyor demek olur ki bu da abestir.

Daha önemlisi, bu mısralarla Vergilius geçmişte vaki olmuş herhangi bir hâdiseyi kastetmiyor ; yıldızların gökte seyri, güneşin ve ayın tutulmaları, günlerin uzayıp kısalması gibi periyodik veya zelzele gibi zaman zaman tekerrür eden hâdiselere temas ediyor. Periyodik hâdiseler arasında sebebi en çok merak uyandıran (*qua vi*) biri de şüphesiz med ve cezir hâdisesidir. Metin de bu hipotezi desteklemektedir. Şair "hangi kuvvetin tesiri ile denizler *kabararak derinleşiyor*"³ dedikten sonra (birbirine çok yakın iki unsuru bağlamıya yarayan *que* bağlacını kullanarak) "ve tekrar kendi üzerlerine çekilerek yatışıyorlar" sözünü ilâve ediyor. Eski tefsirci Servius ta böyle anlıyor⁴. Bu konuya başka şairler de temas eder. Meselâ Propertius (III 5, 37) "*curve suos fines altum non exeat aeguar*", Lucanus (I 412-417) "*Ventus ab extremo pelagus sic axe volutet / destituatque ferens, an sidere mota secundoj Tethyos unda vagae lunaribus aestuet horisiflammiger an Titan, ut alentes hauriat undas, erigat Oceanum fluctusque ad sidera ducat / guaerite, quos agitat mundi labor*" demektedirler. Üzerinde durdukları nokta - tıpkı Vergilius'ta gördüğümüz gibi - hâdisenin sebebi veya sebepleridir.

İleri sürülen üçüncü bir hipoteze göre ise, Vergilius burada deniz hareketine ima etmek istemiştir⁵. Bu iddia zayıftır, çünkü "deniz hareketi" kendi başına bir hâdisi değil, "yer hareketi"ne bağlı, onun neticesi olan bir hâdisi sayılmıştır ; sebepleri ayrıca bir araştırma konusu olmamıştır. Netekim Lucretius zelzeleden uzun uzun bahsettiği halde (VI 535-607), Seneca ise bu konuya bir kitap hasrettiği halde (*Naturales Quaestiones VI : de terrae motu*), "deniz hareketi"nden söz etmezler ; hattâ Seneca denizlerin çekilmesine, İspanya'nın Afrika'dan, Sicilya'nın İtalya'dan ayrılmasına sebep olarak yer hareketini gösterir (aynı eser, 1. ve 29. fasıllar).

Sözümüze konu olan iki mısraın umumî olarak mânasını böylece tesbit ettikten sonra, *obicibus ruptis* ibaresini ele alabiliriz. Gramer bakımından bunun bir *ablativus absolutus* (bağımsız ablativ) olduğundan şüphe edilmekte ve geçmiş zaman partisipi ile tâli eylemin, partisinin bağlı bulunduğu cümledeki fiilin gösterdiği zamandan önce vukua geldiğini gösterdiği kaidesine uygun olarak, (yukarda gördüğümüz gibi) *obicibus ruptis* sözü "engeller aşıldıktan sonra", "engelleri aşıtıktan sonra" şeklinde anlaşılmakta

³ *alta (maria)* proleptik ifadedir.

⁴ *Ad v. 479*: . . . unde aestuaria Oceani accipimus, qui per Hispanias et Gallias in infinitum erumpit, contempta lege riparum, ad quas rursus recurrit.

⁵ Plessis et Lejay, *Oeuvres de Virgile*, Paris, s. 161 not 8: Le contexte montre que Virgile pense aux grands mouvements de la mer qui accompagnent les secousses sismiques, frequentes dans le littoral napolitain et en Sicile". Bak. *ibid.* not 9.

ve tercüme edilmektedir⁶. İşte asıl mesele de burada çıkıyor. Deniz herhangi bir engeli aşp yükselmez, yükseldiği için engelleri aşar. Mantıkî olan budur ; Vergilius ta bunu söylemek istemiştir.

Ancak bu mâna ile o ifade nasıl uzlaştırılabilir ? Bu sorunun cevabını kolaylaştırmak için, kuruluş bakımından üzerinde durduğumuz cümleye benzer bir cümleyi ele alalım :

Haec loca non tauri spirantes naribus ignes

invertere satis immanis dentibus hydri (Verg. Georg. II 140/141). Efsâne malum. Iason Kolkhis hükümdarı Aietes'ten altın postu isteyince, Aietes vereceğini vaad eder, ancak Iason önce burunlarından ateş saçan iki boğayı ele geçirip bunlarla bir tarla sürmeli ve böyle sürülmüş olacak tarlaya bir canavarın dişlerini ekmelidir. Yukardaki cümle "koca canavarın dişleri ekildikten sonra, bu toprakları burunlarından ateş saçan boğalar sürmedi" değil, "bu toprakları .. boğalar sürmedi ve bu topraklara koca canavar dişleri ekilmedi" demektir : önce sürülür, sonra ekilir. Eylemlerin hangisinin hangisini takip ettiği o kadar açıktır ki, *satis dentibus* ibaresini başka türlü izah etmek çaresizliği karşısında tefsirciler çeşitli yollar seçmişlerdir. Plessis ve Lejay (s. 139/140, not 11 : "dat. complement de *invertere*, avec cette nuance particuliere que l'action sera terminee" demektir. Goelzer'in tercümesi de (s. 73) bu izaha uygun görünüyor : "Notre contree certes n'a pas ete retournees .... pour recevoir comme semence les dents...". Bir an için "dativ" in *invertere* fiiline bağlanabileceğini kabul edelim ; geçmiş zaman partisipine gelecek zaman mânasını yüklemek nasıl mümkün olur? zira geçmiş zaman partisipi bazı fiillerde nihayet eş zamanı gösteriyorsa da, sonraki zamanı hiç göstermez; hattâ "bağımsız kurmalarda - ablativus absolutus'un ("ile" anlamlı) bir instrumental ifadeden gelişmiş olmasına rağmen, ("-den sonra" anlamlı) önceki zamana atıf hususiyeti ta Plautus devrinden itibaren istikrar bulmuş olduğundan - eş zamanı gösterdiği dahî çok şüphelidir"⁷. Esasen Lâtin dilinde bu çeçit zaman münasebetini göstermek için başka yollar vardır. Livius'ta geçen şu cümle çok aydınlatıcıdır: *Ab urbe oppugnanda Poenum absterruere conspecta moenia* (XXIII 1,10). Cicero, gelecekte yapılacak kumandan seçiminden bahsederken, *de imperatore diligendo* der (De imperio Cn. Pompei, 10). Hasılı bu izaha göre Vergilius'un *serendis dentibus* demesi gerekirdi. Söze konu olan ibare hakkında Jahn (zikredilen eser, s. 144) "Bu satırlar peşin hükümlere kapılınmadan okunursa, *satis dentibus* ibaresinin bir *ablativus absolutus* olduğu kendiliğinden anlaşılır. Mâna şundan ibarettir : 'burada canavar dişleri ekilmemiştir, bu toprak-

⁶ Bak. not 1 ve 4. P. Jahn (Vergils Gedichte erklârt von Ladewig, Schaper, Deuticke, 9. Auflage bearbeitet von, Berlin, 1915, s. 171) ile A. Sidgwick (Vergili Maronis opera, volume II, notes, Gambridge 1934), hiçbir izah vermemekte, Plessis-Lejay ise bu noktayı kapalı geçmektedirler. Gottl. Heyne de (Vergilii Maronis opera, Lipsiae, MDCLXXIX, tomus prior, s. 223) ayrıca açıklamada bulunmuyor.

⁷ Leumann-Hoffmann, Lateinische Grammatik⁵, München, 1928, s. 607.

ları burunlarından ateş saçan boğalar sürmemiştir'. İki eylemin zaman münasebetini şair kale almak lüzumunu duymamıştır" der. Jahn'ın gerçeği sezdiği, fakat izah edemediği görülüyor. Sidgwick'in izahı da⁸ doyurucu olmaktan uzaktır ; bu izaha göre de *serendis dentibus* şekli beklenir.

Gerçekte, bu örnekte *ablativus absolutus* kurmasının sintaks bakımından oldukça nadir raslanılan ve bu sebeple, çok defa gözden kaçan bir fonksiyonu ile karşı karşıyayız. İster bir çeşit tümleç ister kapalı bir cümle mahiyetini taşıyan, *ablativus absolutus* kurmasının cümlede (veya periyodda) işgal ettiği yer - diğer unsurların yeri gibi - muayyendir. Her ne kadar konuşma dilinde ve - hususî maksatlarla - edebî nesirle nazımda bir hayli serbesti görülüyorsa da, bu hal başı boşluk derecesine varmaz⁹; aşırı hareket tenkidi davet eder¹⁰. Söze konu ettiğimiz *obicibus ruptis* örneğinde de ibare cümlelerin dışına taşmıştır. Bu taşma (*Nachstellung*) sebepsiz değildir ; sintaks bakımından özel fonksiyonu olan, benzer durumda partisiplere ve çeşitli tâli cümlelere sık sık raslanır. Bunlar arasında indikativle veya konjunktivle kullanılan *cum* cümleleri vardır. *Dies triginta aut plus in eo navifui, quom interea semper mortem expectabam miser* (Terentius, *Hec.* 421/422) : "Otuz gün veya daha uzun zaman o gemide kaldım ve bu müddet içinde acınacak bir halde hep ölümü bekliyordum" demektir. *Ingressus urbem est quo comitatu vel potius agmine! cum dextra sinistra gemente populo Romano minaretur dominis, notaret domos, divisurum se urbem palam suis polliceretur* (Cicero, *Phil.* 13, 9, 19): "Nasıl bir maiyetle, daha doğrusu nasıl istilâ edercesine şehre girdi ! (*girerken de*) Roma halkının iniltileri arasında sağ ve sol eli ile mülk sahiplerini tehdit ediyor, evleri işaret ediyor, şehri kendi adamları arasında bölceğini herkesin önünde vaadediyordu" demektir¹¹. Buna paralel bir durum Lâtince de ilgi zamirinin kullanılmasında son safhayı teşkil eden ve *nexus relativus* denilen bağlama tarzında görülür : *Ipse idoneam tempestatem nactus paulo post mediam noctem naves solvit ; quae omnes incolumes ad continentem pervenerunt* (Caesar, *Bell. Gall.* IV 36, 3/4) periyodunda relativle başlayan cümle alelade bir relativ cümlesi değil, bağımsız bir cümle değerindedir ve ancak buna göre çevrilebilir.

Cümle kadrosunun içinde bulunan bir geçmiş zaman partisipi ile bu kadronun dışına taşan partisipin sintaks bakımından fonksiyonları bir değildir : *Qui cupidius novissimum agmen insecuti* (takip ettikten sonra) *alieno loco cum eavitate Helvetiorum proelium committunt* (savaşa tutuşuyorlar) (Caesar, *Bell. Gall.* I 15, 2) periyodu ile, meselâ (Horatius, *Epod* 2, 1-4)

⁸ Zikredilen eser, s. 75: losse use of abl. abs., say "upturned the sod where the teeth were sown" (afterwards). So Aen. VI 22 stat ductis sortibus urna, "the urn is set, the lots are drawn". Sonraki örneğin de münasebeti yoktur, çünkü sortibus ductis alelade bir abl. abs. kurmasıdır; bak. Norden, Aeneis Buch VI, Leipzig ve Berlin, 1934, *ad v.* 22.

⁹ Leumann-Hoffmann, zikredilen eser, s. 610/611.

¹⁰ Bak. Norden, Antike Kunstprosa I s. 177.

¹¹ Bak. W. G. Hale, Die Gum-Konstruktionen, Neitzert tercümesi, Leipzig, 1891, s. 232 v. d.

*Beatus ille, qui procul negotiis,
ut prisca gene mortalium,
paterna rura bobus exenet suis ,
solutus omni fenore*

periyodunda fark apaçık görünüyor : burada, faiz ödemek zorunda olmak tarla işleri ile, uğraşmanın sebebi olarak değil, aksine neticesi olarak gösterilmektedir.

Aynı fonksiyon farkı (*Caesar*) *re frumentaria comparata* (erzak tedarik ettikten sonra) *castra movet* (hareket eder) (*Bell. Gall. II 2, 6*) cümlesi ile *Rhenus . . . . in plures diffluit partes multis ingentibusque insulis effectis* (Ren nehri . . birkaç kola ayrılır ve birçok büyük ada meydana getirir) (*Bell. Gall. IV 10, 4*) cümlesindeki *ablativus absolutus* ibarelerinde vardır.

İşte araştırmamıza konu olan *obicibus ruptis* ibaresi de böyle mutalaa edilirse, ortada hiçbir güçlük kalmaz. Vergilius sadece "denizler hangi kuvvetin tesiri ile kabarıp derinleşiyor ve sınırlarını aşıyorlar, sonra geri çekilip yatışıyorlar" demek istiyor : "sınırları aşmak" fikri *tâlidir* ve bundan dolayı *katma* bir ibare ile ifade edilmiştir. Aynı sözü, benzer bir fikir silsilesi içinde ve sanki Vergilius'un ifadesini yankılıyarak, Propertius ta (III 5, 37)

curve suos fines altim non exeat aeuor
mısraı ile söyler.